

EDUSKUNNAN PÄÄTÖSSÄÄNTÖJÄRJESTELMÄ JA SEN MUUTTAMINEN: ANALYYTTINEN TARKASTELU¹

Markku Laakso

---

1. Johdanto

Yleisin parlamentaarinen päätössääntö on yksinkertainen enemmistöpäätös. Yksinkertaisen enemmistösäännön sijasta käytetään esim. Suomen eduskunnassa määräenemmistösäännöksiä ($\frac{2}{3}$, $\frac{5}{6}$), kun on käsiteltävänä perustuslain alaan kuuluva lainsäädäntöhanke. Merkitykseltään yhtä laajakantoisiksi saatavat muodostua myös ne ratkaisut, kun eduskunnan $\frac{1}{3}$ -vähemmistö (67 edustajaa) — käyttäen sillä olevaa mahdollisuutta äänestää tavallinen laki lepäämään yli vaalien — siirtää lain voimaantuloa. Useasti tämä merkitsee lainsäädäntöhankkeen toteutumisen estämistä.

Määräenemmistöjä käytetään myös silloin, kun esillä on lakiehdotus uudesta tai lisäystä valtion verosta, jota aiotaan kantaa vuotta pitemmältä ajalta. Tällaisen ehdotuksen hyväksymiseen tarvitaan lopullisessa käsittelyssä $\frac{2}{3}$:n enemmistö. Määräenemmistövaatimukset tulevat kysymykseen myös eräissä muissa yhteyksissä.²

Parhaillaan toimivan valtiosääntökomitean yhtenä tehtävänä on pohtia juuri poliittisen järjestelmämme yksinkertaisesta enemmistöperiaatteesta poikkeavien päätössääntöjen asemaa. Tarkastelukulma lienee lähinnä juridinen ja historiallinen (havainnot puolueiden tähänastisesta koalitiotumisesta). Lähestymistavan haittana ovat nähdäkseni ennakko-oletukset, jotka asettavat jo etukäteen tietyt osapuolet edulliseen, toiset taas epäedulliseen asemaan. Tämä johtuu siitä, että puhtaasti historiallinen lähestymistapa perustuu päätössääntöjärjestelmän ja koalitiokäyttäytymisen välisen riippuvuuden kieltämiseen (tai huomioon ottamatta jättämiseen). Päätössäännöt voivat kuitenkin itse säädellä puoluejärjestelmää³ ja ohjata koalitiotumista. Mikäli esim. maassamme olisi ollut $\frac{5}{6}$:n sijasta (perustuslakiehdotuksen kiireelliseksi julistaminen) vaikkapa $\frac{3}{4}$:n määräenemmistö, olisi puolueiden koalitiotuminen saattanut olla perustuslainsäätämisyjärjestyksessä säädettyjen lakien kohdalla aivan toisenlainen kuin nykyisen järjestelmän vallitessa. Päätössääntöjärjestelmän tyydyttävää uudistusta ei nähdäkseni saavuteta pelkästään vallitsevaa päätössääntöjärjestelmää tarkkailemalla. Historiallisen tulkinnan avuksi tarvitaan muita lähestymis-

tapoja, jotka pyrkivät analysoimaan päätössääntöjärjestelmän ja koalitiokäyt-
täytymisen välistä suhdetta eri tavoin..

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on esittää kvantitatiivinen Shapley-meto-
diin perustuva lähestymistapa eri päätössääntöjen tutkimiseksi.⁴ Vaikka
Shapley-metodi perustuukin useihin teoreettisiin oletuksiin, on se historialli-
seen metodiin verrattuna neutraali menetelmä. Metodi ottaa huomioon ainoas-
taan puolueiden koon ja tarkasteltavan päätössäännön. Jokaiselle puolueelle
voidaan menetelmän avulla saada kaikilla mahdollisilla päätössäännöillä puo-
lueen asemaa kuvaava kvantitatiivinen vertailukelpoinen tunnusluku, jonka
tulkinta on yksikäsitteinen. Kritiikki voi kohdistua ainoastaan Shapley-meto-
diin sinänsä, ei sen tapaan tarkastella päätöksentekoyksikön vallan jakautu-
mista.

Shapley-metodin ymmärtäminen ja soveltaminen politologiisiin tarkastelui-
hin vaatii mitan ominaisuuksien tuntemista, joita tarkastellaan tutkimuksen
alkuosassa. Toisessa osassa sovelletaan Shapley-menetelmää puolueiden
»potentiaalisen vallan» tutkimiseen vuosina 1951—1973 niiden eduskunta-
paikkamäärän perusteella.⁵ Tutkimuksen tämän osan tarkoituksena ei ole
yksinomaan antaa tietoa poliittisen kehityksemme dynamiikasta, vaan lisäksi
vuosien 1951—1973 puolueiden voimasuhteet tarjoavat hyvän tilaisuuden tar-
kastella, mitä mahdolliset päätössääntöjärjestelmämme muutokset vaikuttavat
erilaisten puolueiden voimasuhteiden vallitessa. Analyysin perusteella voidaan
löytää myös päätössäännöt, jotka ovat erityisen sensitiivisiä puoluejärjestel-
mässä tapahtuville puolueiden voimasuhteiden muutoksille.

Erytystä huomiota metodin soveltamisessa kiinnitetään puolueiden nykyi-
seen asemaan. Kohdassa 4. esitetään kuvaus puolueiden tämänhetkisestä ase-
masta kaikilla mahdollisilla eduskuntamme päätössäännöillä. Koska puoluei-
den koon ja Shapley-arvojen välinen suhde ei ole lineaarinen, antaa kaikkien
pätössääntöjen tarkastelu arvokasta tietoa puolueiden valtapotentiaalini mak-
simi- ja minimikohtien sijoittumisesta koko päätössääntöalueella.

Lopuksi esitetään saatujen tulosten valossa vaihtoehtoisia tulkintamalleja
pätössääntöjärjestelmämme muuttamisesta.

2. Shapley-arvo eduskuntaryhmän poliittisen vallan indikaattorina

Tunnetuin eduskuntaryhmän vallan arvioperusta on *L. S. Shapleyn* kehit-
tämä, matemaattiseen peliteoriaan perustuva ns. äänestysvoiman mitta, jota
sovelletaan myös tässä tutkimuksessa.

Shapley-arvo saadaan siten, että ensin muodostetaan kaikki ne mahdolliset
järjestykset eli permutaatiot, joihin päätöksentekijät voidaan järjestää. Tämän
jälkeen määrätään, mikä puolue kullakin päätöksentekijäin permutaatiolla on
tarkasteltavalla päätössäännöllä ratkaiseva.⁶ Kunkin puolueen Shapley-arvo

on tällöin niiden permutaatioiden suhteellinen lukumäärä, joissa puolue on ratkaiseva. Shapley-indeksi saa täten arvoja nollan ja ykkösen väliltä. Tästä johtuva tulkintavaikeus voidaan kuitenkin helposti poistaa kertomalla Shapley-arvo 200:lla, jolloin se vastaa puolueen paikkalukua eduskunnassa. Saatua tunnuslukua merkitään seuraavassa symbolilla S_i .

Shapley-metodin ominaisuuksiin eduskuntamme puolueiden voimasuhteisiin sovellettuna kuuluu ensinnäkin se, että jos puolueen A_i kansanedustajien määrä on j ja puolueen A_j kansanedustajien määrä on k ja lisäksi $j > k$, niin kaikilla mahdollisilla päätössäännöillä $S_i \geq S_j$, missä S_i on puolueen A_i ja S_j puolueen A_j Shapley-arvo. Esitetyn havainnon mukaan edustajamäärältään pienempi puolue ei koskaan voi saada enempää vaikutusvaltaa kuin tätä suurempi puolue. Tämä tulos on luonnollinen Shapley-arvon laskemisen määrittelyn perusteella.

Puolueen koon vaikutus Shapley-arvoihin häviää vasta silloin, kun mennään niin korkeisiin määräenemmistöihin, että voittavaa koalitiota ei voida muodostaa ilman kaikkien puolueiden osallistumista siihen. Esim. päätössääntö 197 nykyisessä eduskunnassa on ensimmäinen päätössääntö, jossa puolueiden Shapley-arvot ovat yhtä suuret.⁷ 197 kansanedustajaa käsittävää koalitiota ei saada aikaan nykyisillä puolueiden voimasuhteilla ilman pienimmän puolueen, SKL:n myötävaikutusta, joten SKL:llä on tällä päätössäännöllä sama potentiaalinen valta kuin eduskunnan suurimmalla puolueella SDP:llä. Tämä esimerkki osoittaa paitsi pienten puolueiden suuren potentiaalisen vallan korkeilla määräenemmistöillä myös sen, että siirryttäessä kohti täydellistä yksimielisyyttä puolueiden Shapley-arvojen erot jatkuvasti pienenevät.

Shapley-arvoihin liittyy monia teoreettisesti mielenkiintoisia havaintoja joita käsitellen vielä myöhemmin empiiristen tulosten yhteydessä. Shapley-arvoja laskettaessa osoittautui, että päätössäännöillä 1:stä $N/2$:een ja $(N/2 + 1)$:stä N :ään on puolueiden Shapley-arvojen keskiarvo sama kuin puolueiden edustajamäärä ($N =$ kansanedustajien lukumäärä). Tämän puhtaasti teoreettisen havainnon implikaatiot ovat poliittisesti hyvin relevantteja. Ne osoittavat, että jokainen puolue voi käytettäessä kaikkia mahdollisia päätössääntöjä saada juuri sen vaikutusmahdollisuuden, mitä sen edustajamäärä edellyttää. Vaikka on ilman muuta selvää, että tällaiseen liukuvaan määräenemmistöpäätösmekanismiin ei käytännössä voida mennä, tämä osoittaa selvästi, miten jokainen määräenemmistö asettaa tietyt puolueet edulliseen ja toiset puolueet epäedulliseen asemaan.

Lisäksi voidaan osoittaa, että päätössäännöillä $k + k' = N + 1$, ovat puolueiden Shapley-arvot identtiset. Tämän säännön mukaan esim. $2/3$ (134 ed.) ja $1/3$ (67 ed.) ovat päätössääntöjä, jotka antavat puolueille samat Shapley-arvot. Eduskuntamme määrävähemmistöjen asemaa on näin ollen mahdollista tarkastella eri määräenemmistöistä lähtien.

Mielenkiintoinen tulos on se, että päätössäännöt $N/2$ ja $N/2 + 1$ ovat Shapley-arvojen kannalta symmetrisiä, koska ne täyttävät ehdon $N/2 + N/2 + 1 = N + 1$. Tuloksella on merkitystä peliteorian ja päätöksenteon loogista rakennetta tutkivan lähestymistavan kannalta. Se osoittaa, että päätöksentekijän lukumäärän ollessa parillinen on olemassa toinenkin yksinkertaiselle enemmistöpäätökselle identtinen päätössääntö. On varsin paradoksaalista havaita, että tämä päätössääntö on »täydellisen päättämättömyyden tila», päätöstilanne, jossa syntyy kaksi estävää koalitiota. Kun päätöksentekijän lukumäärä on pariton, ei tällaista paradoksia luonnollisestikaan synny; yksinkertainen enemmistö muodostuu ei-symmetriseksi päätössäännöksi.

3. Puolueiden Shapley-arvot vuosina 1951—1973

Liitetaulukossa 1 on esitetty eri päätössäännöillä puolueiden Shapley-arvot (S_k) sekä Δ_k -arvot, jotka tarkoittavat lähimpään kokonaislukuun pyöristettyjen Shapley-arvojen ja ko. puolueen kansanedustajien lukumäärän välistä erotusta päätössäännöllä k . Positiivinen Δ_k -arvo tarkoittaa sitä, että puolueella on enemmän potentiaalista vaikutusvaltaa kuin sen edustajamäärä edellyttäisi; negatiivinen Δ_k -arvo vastaavasti osoittaa puolueen vaikutusvallan pienemmäksi kuin sen koko edellyttää.

Tarkastelun kohteiksi on valittu päätössäännöt $1/2$ ⁸ (101 ed.), $3/5$ (120 ed.), $2/3$ (134 ed.), $3/4$ (150 ed.), $4/5$ (160 ed.) ja $5/6$ (167 ed.).⁹ Päätössäännöt $3/5$, $3/4$ ja $4/5$ on valittu siksi, että ne sijoittuvat vallitsevien päätössääntöjen ($1/2$, $2/3$, $5/6$) väliin. Tarkastelemalla näiden päätössääntöjen vaikutusta puolueiden asemaan vuosina 1951—1973 voidaan saada arvokasta tietoa siitä, miten puolueiden asema vaihtelee eri päätössäännöillä puolueiden voimasuhteiden vaihdellessa. Päätössääntöjärjestelmäämme uudistettaessa nämä tulokset indikoivat, mitä saattaisi puoluejärjestelmässä tapahtua, mikäli esim. määräenemmistöjä alennettaisiin tässä tutkimuksessa käytettäviin murtolukuihin.

Koska päätössäännöillä k ja k' puolueiden Shapley-arvot ovat identtiset, mikäli $k + k' = 201$, voidaan edellä mainittujen määräenemmistöjen avulla tutkia samalla puolueiden vaikutusvaltaa eri määrävähemmistöillä. Esim. $1/3$ ja $2/3$, $1/6$ ja $5/6$ ovat identtisiä puolueiden Shapley-arvojen suhteen. Sen sijaan $2/5$ ja $3/5$, $1/4$ ja $3/4$ sekä $1/5$ ja $4/5$ eivät ole täysin identtisiä, koska näiden päätössääntöjen summa on 200 eikä 201. Tämä tuloksissa esiintyvä virhe on kuitenkin niin pieni, että Shapley-arvojen määrääminen päätössäännöillä 81, 51 ja 41 määrävähemmistöjen 80, 50 ja 40 sijasta katsottiin tarpeettomiksi.

Seuraavassa esitettävät tulokset tulkitaan esittämällä vain määräenemmistöt. Tulkinta pätee kuitenkin kaikkiin ehdon $k + k' = 201$ täyttäviin päätössääntöihin.

3.1. Vallitsevat päätössäännöt: $1/2$, $2/3$, $5/6$ ¹⁰

3.1.1. Yksinkertainen enemmistö

Eduskunnan suurimman puolueen, SDP:n, asema yksinkertaisella enemmistöllä on vuosia 1959—66 lukuun ottamatta ollut positiivinen. Saavutettuaan vuoden 1966 vaaleissa suurvoiton sai SDP samalla myös yksinkertaisella enemmistöpäätöksellä erittäin edullisen aseman ($S_{1/2} = 66.0$). Vuosien 1970 ja 1972 eduskuntavaalien tulokset heikensivät jonkin verran SDP:n asemaa, mutta SMP:n jakautuminen kahdeksi puolueeksi sekä LKP:n edustajan Pirkko Aron siirtyminen SDP:hen vaikuttivat jälleen edullisesti puolueen strategiseen asemaan nostamalla $\Delta_{1/2}$:n arvon jälleen +11 edustajaan. Vuosien 1959—66 negatiivisista $\Delta_{1/2}$ -arvoista on huomattava vielä se, että ne syntyivät SDP:n kansanedustajien määrän ollessa 38 (minimi tarkasteltavana periodina). Kuitenkin v. 1959—62 $\Delta_{1/2} = -1$ ja v. 1962—66 $\Delta_{1/2} = -4$. Tuloksista havaitaan mielenkiintoinen Shapley-arvoihin ja myös politiikan »todellisuuteen» liittyvä havainto: puolueen potentiaalinen asema riippuu paitsi sen kansanedustajamäärästä myös muiden puolueiden voimasuhteista.

SKDL:n suhteellisessa asemassa ei ole tapahtunut niin jyrkkiä muutoksia kuin SDP:n, mikä johtuu ennen muuta siitä, että puolueen edustajamäärä on pysynyt suhteellisen stabiilina (joskin vähän pieneten) tarkasteltavana ajanjaksona. Edullisimman aseman yksinkertaisella enemmistöpäätössäännöllä SKDL saavutti v. 1959 tapahtuneen SDP:n hajaantumisen johdosta. Seuraavissa vaaleissa on SKDL:n $\Delta_{1/2}$ -arvo muuttunut lähes lineaarisesti negatiiviseksi. SKDL:n potentiaalinen mahdollisuus 1970-luvulla vaikuttaa on siis teoreettisestikin on ollut pienempi kuin puolueen edustajapaikkamäärä edellyttää. Jos edelleen otetaan huomioon puolueen sijainti »äärilaidalla», voidaan SKDL:n teoreettisia vaikutusmahdollisuuksia pitää heikkoina puolueen kokoon verrattuna.

ML/KESK:n $\Delta_{1/2}$ -arvoissa on tapahtunut huomattavia muutoksia, jotka ennen muuta johtuvat puolueen eduskuntaryhmän koon muutoksista. 1950-luvun minimi sattuu vuoteen 1959. 1962-vaaleissa ML:n kansanedustajamäärä lisääntyi 47:stä 53:een (siis 6:lla). Samalla kuitenkin puolueen potentiaalinen vaikutusvalta kasvoi peräti 19 kansanedustajalla. Vuosien 1962—1966 eduskunnan aikana toimineilla ML/KESK-johtoisilla hallituksilla (Ahti Karjalaisen I ja Johannes Virolaisen hallitus) oli todella erittäin edullinen asema, jos otetaan huomioon vielä se, että ML/KESK:lla sijaintinsa ansiosta poliittisen spektrin keskellä on vielä Shapley-arvoissa näkymätöntä vaikutusvaltaa.

KOK:n asema yksinkertaisella enemmistöllä on ollut aina 1970-luvulle saakka varsin huono. Esim. 1951—54 ja 1954—58 eduskunnissa KOK:n Shapley-arvo oli ainoastaan 13.3, vaikka puolueen paikkaluku eduskunnassa oli edellisessä tapauksessa 28 ja jälkimmäisessä 24. Puolueen heikkoa asemaa kuvastaa vielä se, että näissä eduskunnissa huomattavasti pienemmät puolueet

RKP ja KP saivat mainituissa eduskunnissa Shapley-arvokseen myös 13.3. Puolueen koon kasvaessa on KOK:n kuvaajassa havaittavissa selvää nousua 1970-luvulle tultaessa, joskin trendi tälläkin vuosikymmenellä on hienokseltaan laskeva. KOK:n asema on kaiken kaikkiaan ollut puolueista (myös pienet puolueet mukaan lukien) epäedullisin. Puolueen sijainti — kuten SKDL:nkin tapauksessa — poliittisen kentän laidalla lisää vielä entisestäänkin KOK:n aseman epäedullisuutta.

SKDL:n, ML/KESK:n ja KOK:n kuvaajista kannattaa panna merkillä vielä se, että 1970-luvulle tultaessa, jolloin puolueiden kokoerot ovat toisiinsa verrattuna jatkuvasti pienentyneet, myös niiden Shapley-arvot ovat alkaneet muistuttaa lähes täydellisesti toisiaan. 1970-luku on tuonut maamme poliittiseen elämään uuden piirteen: kolme kannatukseltaan lähes samanvahvuista puoluetta, jotka lisäksi sijaitsevat poliittisessa kentässä kaukana toisistaan.

Yleisesti ottaen on yksinkertainen enemmistö ollut edullinen pienille puolueille. RKP:n suhteellinen asema on säilynyt edullisena huolimatta puolueen eduskuntapaikkamäärän tasaisesta pienenemisestä 15:sta (1951—54) 10:een (nykyinen eduskunta). Kehitys 1970-luvulla näyttää RKP:lle kuitenkin epäedullisempaa suuntaa. LKP:n kohdalla tulokset eivät ole yhtä positiivisia. Epäedullisin kohta sijoittuu vuosiin 1970—72, vaikka puolueen paikkaluku edellisistä vaaleista pieneni vain yhdellä (9:stä 8:aan).

Puoluejärjestelmämme muut puolueet SPP/SMP, TPSL, VM ja SKL eivät ole olleet edustettuina koko tutkittavaa periodia, joten päätelmien tekeminen niistä on vaikeampaa. Tuloksista havaitaan kuitenkin se, että yksinkertainen enemmistöperiaate on varsin hyödyllinen pienille puolueille: $\Delta_{1/2}$ -arvot ovat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta positiivisia.

3.1.2. $2/3$:n enemmistö

Puolueiden voimasuhteiden aiheuttamat muutokset $\Delta_{2/3}$ -arvoihin ovat verrattuna tilanteeseen yksinkertaisella enemmistöllä huomattavasti pienempiä, ts. puolueiden Shapley-arvojen ja edustajamäärän vastaavuus $2/3$ -päättösäänöllä on ollut suurempi.

SDP:n negatiiviset $\Delta_{2/3}$ -arvot sijoittuvat 1950-luvun loppuun, puolueen hajaannuksen aikaan. On kuitenkin todettava, että TPSL:n kannatuksen kasvu 1959 SDP:n kustannuksella aiheutti puolueen $S_{2/3}$ -arvon pienenemisen 6 edustajalla, mutta sai aikaan $\Delta_{2/3}$ -arvon muuttumisen positiiviseksi. Kehitys 1960-luvulla pysyi suhteellisen stabiilina. SDP:n kohdalta 1970-luvun tuloksista on syytä huomata ennen muuta se, että viimeaikaiset eduskuntapuolueiden voimasuhteiden muutokset ovat parantaneet SDP:n suhteellista asemaa myös $2/3$ -enemmistöllä.

SKDL:n asema 1950- ja 1960-luvun eduskunnissa $\frac{2}{3}$ -määräenemmistöllä on ollut tasainen $\Delta_{2/3}$:n jäädessä lievästi negatiiviseksi. Suuri muutos sen sijaan on tapahtunut 1970-luvulla, jolloin puolue on parantanut huomattavasti asemaansa tällä päätössäännöllä.

ML/KESK:n kehitys on varsin epätasaista. 1950-luvun eduskunnissa, jolloin puolueen edustajamäärä oli noin 50, sai ML varsin suuria negatiivisia $\Delta_{2/3}$ -arvoja. On mielenkiintoista verrata vuosien 1954—58 ja toisaalta vuosien 1962—66 eduskuntia toisiinsa. Tällöinhän ML:lla oli kummassakin tapauksessa 53 edustajaa. Vuoden 1954—58 arvo tuottaa negatiivisen maksimin, vuoden 1962—66 taas positiivisen maksimin. Tuloksesta havaitaan Shapley-arvojen voimakas riippuvuus koko puoluekentän välisistä voimasuhteista. Vuosina 1954—58 ML oli toiseksi suurin puolue SDP:n kansanedustajien määrän ollessa 54. Tämä yhden kansanedustajan erotus aiheutti kuitenkin Shapley-arvojen erotukseksi peräti 20-yksikköä. Vuosien 1962—66 eduskunnasta taas havaitaan, että jos jokin puolue yksinään on huomattavan suuri, kuten ML tässä eduskunnassa, niin puolue saa huomattavasti edullisemman aseman kuin sen eduskuntapaikkamäärä edellyttää. Kahden suuren puolueen Shapley-arvot ovat siis voimakkaan sensitiivisiä puolueiden pienellekin kokoerolle kooltaan pienemmän joutuessa »suhteettoman» epäedulliseen asemaan. — KESK:n 1970-luvun kehityksessä on havaittavissa myös selvää suuntausta positiivisiin $\Delta_{2/3}$ -arvoihin.

KOK:n asema on poikkeuksellinen, kuten yksinkertaisella enemmistölläkin. Jos kaikki vuodesta 1951 lähtien vallinneet puolueiden voimasuhteet tuottivat KOK:lle negatiivisia arvoja yksinkertaisella enemmistöllä, niin vastaavasti kaikissa eduskunnissa on KOK:n asema $\frac{2}{3}$ -enemmistöllä ollut odotettua edullisempi. Puolueen paikkaluvun lisääntyessä kuitenkin suhteellinen edullisuus on pienentynyt.

Pienten puolueiden asema on ollut $\frac{2}{3}$ -määräenemmistöllä suhteellisesti heikompi kuin yksinkertaisella enemmistöllä. RKP on saanut positiivisen arvon kahdesti tarkasteltavana periodina. 1970-luvulla trendi näyttää olevan lievästi negatiivisten $\Delta_{2/3}$ -arvojen suuntainen. LKP on ollut RKP:hen nähden vielä epäedullisemmassa asemassa, tosin viimeaikainen kehitys näyttää parantavan puolueen asemaa. Muista pienistä puolueista (TPSL, SKYP, SKL, VM) ainoastaan TPSL on kerran saavuttanut positiivisen $\Delta_{2/3}$ -arvon.

3.1.3. $\frac{5}{6}$:n enemmistö

Suurten ja keskisuurten puolueiden kohdalla havaitaan erittäin suuria muutoksia $\Delta_{5/6}$ -arvoissa: SDP:n arvojen maksimi- ja minimikohdan erotus on 24 ed., KOK:lla peräti 27 ed. $\frac{5}{6}$ -enemmistö on siis teoreettisesti varsin paljon muista päätössäännöistä poikkeava. SDP:n potentiaalinen vaikutusmahdolli-

suus kasvoi melko tasaisesti 1951 lähtien saavuttaen maksiminsa v. 1962. Vuoden 1966 vaalivoitto aiheutti trendin kääntymisen kohti negatiivisia arvoja. Tämä johtuu siitä, että $1/6$ -estämiskynnyksen ylittämiseen tarvitaan ainoastaan 34 kansanedustajaa. Mikäli puolueen edustajamäärä tuntuvasti ylittää tämän rajan, ovat ko. kansanedustajat tavallaan »turhia»; puolueelle ei koidu tästä etua tällä määräenemmistöllä. Negatiivisiin arvoihin vaikuttavat myös ennen kaikkea keskisuuret puolueet, jotka ylittävät 34 edustajan vähimmäismäärän. Keskisuurten puolueiden puuttuminen 1950-luvun eduskunnista aiheutti sen, että silloin samaa suuruusluokkaa olevat puolueet (SDP, ML) saivat vielä positiivisia $\Delta_{5/6}$ -arvoja.

SKDL:n eduskuntaryhmä on tarkasteltavana periodina ollut $5/6$ -enemmistölle aina strategisesti »sopiva»; puolue on saanut jokaisessa eduskunnassa suuria positiivisia $\Delta_{5/6}$ -arvoja. Merkille pantavaa on se, että SDP:n hajaannus 1959 koitui juuri SKDL:n »tappioksi» tällä määräenemmistöllä, kun taas SDP itse paransi suhteellista asemaansa.

KOK:n asema oli aina vuoden 1970 vaaleihin asti varsin heikko tällä määräenemmistöllä. Vuoden 1970 vaaleissa KOK ylitti $1/6$ -estämiskynnyksen ja sai samalla huomattavan strategisen aseman, koska puolue pystyi — SDP:n, SKDL:n ja KESK:n tavoin — estämään yksin kiireelliseksi julistamisen. Aivan viimeaikaiset poliittiset muutokset (ks. alaviite 17) ovat ainakin teoreettisesti vieneet KOK:lta tämän edullisen aseman, vaikka onkin varsin todennäköistä, että puolueesta oikealle eronnut edustaja koalitoituu luonnollisimmin entisen emäpuolueen kanssa.

Pienten puolueiden arvoista havaitaan, että $5/6$ -enemmistö ei vuosina 1951—73 teoreettisesti tarkasteltuna ole toiminut »vähemmistösuojana». Ainoastaan TPSL on kerran pystynyt saamaan eduskuntapaikkaansa suuremman potentiaalisen vaikutusvallan: RKP:n ja KP/LKP:n kohdalla $\Delta_{5/6}$ -arvo on jäänyt tuntuvasti negatiiviseksi. SMP:n kohdalla on puolueen hajoamisen jälkeen tapahtunut käänne kohti edullisempaa asemaa, joskin puolue nyt 5 kansanedustajaa käsittävänä on jokseenkin merkityksetön $5/6$ -enemmistön vaativissa päätöksissä.

3.2. Hypoteettiset määräenemmistöt: $3/5$, $3/4$ ja $4/5$

3.2.1. $3/5$:n määräenemmistö

$3/5$ -määräenemmistö (120 ed.) on suurille ja keskisuurille puolueille tarkasteltavana periodina suhteellisen »oikeudenmukainen»; poikkeamat ideaalitapauksesta $\Delta_{3/5} = 0$ ovat melko pieniä verrattuna muiden määräenemmistöjen ($2/3$ ja $5/6$) kehitykseen. Huomionarvoista on kuitenkin se, että puolueiden eri-arvoisuus on lisääntynyt 1970-luvulle tultaessa SDP:n saavuttaessa tälläkin

määräenemmistöllä edullisen aseman. Huolimatta melkoisista erilaisuuksista nykyään keskisuurten puolueiden SKDL, KESK ja KOK eduskuntapaikkamäärässä 1950- ja 1960-luvulla ei puolueiden strateginen asema näytä tästä huolimatta kovinkaan erilaiselta. KOK kuitenkin on näistä puolueista ollut edullisemmassa asemassa.

Pienille puolueille $\frac{3}{5}$ -määräenemmistö on varsin epäedullinen. Kuitenkin viimeaikainen kehitys on parantanut pienten puolueiden asemaa, vaikka $\Delta_{3/5}$ -arvot jäävät vieläkin lievästi negatiivisiksi.

3.2.2. $\frac{3}{4}$:n määräenemmistö

$\frac{3}{4}$:n määräenemmistö on varsin poikkeuksellinen: puolueiden potentiaaliset vaikutusmahdollisuudet vaihtelevat voimakkaasti eri eduskunnissa. Teoreettisten laskelmien mukaan puolueen kansanedustajien lukumäärän ollessa vähintään 51 edustajaa saa puolue odotetusti hyvin edullisen potentiaalisen aseman. Kun puolueen edustajamäärä jää 51:tä pienemmäksi, kuten SDP:llä 1958—66 ja ML:lla 1958—62, puolue menettää etuasemansa. SKDL:n ja KOK:n edustajamäärä on aina ollut pienempi kuin 51, joten $\Delta_{3/4}$ on vastaavasti jäänyt aina negatiiviseksi. SKDL:n, KESK:n ja KOK:n kokoeron pienetessä havaitaan kehitys 1970-luvulla tälläkin määräenemmistöllä samansuuntaiseksi. Ainoastaan SDP on jäänyt erittäin edulliseen asemaan.

Pienten puolueiden $\Delta_{3/4}$ -arvot ovat etupäässä positiivisia. $\frac{3}{4}$ -enemmistö olisi siis ottanut vähemmistön vaikutusmahdollisuuden päätöksentekoon paremmin huomioon kuin vallitseva $\frac{5}{6}$ -enemmistö. RKP:n ja LKP:n kohdalla on kehitys kuitenkin kääntynyt 1970-luvulla epäedullisempaan suuntaan. Myös SMP on menettänyt edullisen asemansa jakaannuttuaan kahdeksi puolueeksi.

3.2.3. $\frac{4}{5}$:n enemmistö

Pienten puolueiden $\Delta_{3/4}$ -arvot ovat etupäässä positiivisia. $\frac{3}{4}$ -enemmistön sen aseman vaihtelu ollut voimakasta. Eritoten SDP:n kohdalla heilahdus negatiivisiin $\Delta_{4/5}$ -arvoihin puolueen 1950-luvun lopun hajaannuksen aikana on merkittävää. Tämä selittyy SDP:n kansanedustajamäärällä, joka tällöin oli alle »estämiskynnyksen» (41 kansanedustajaa). Puolueen asema parani lähes lineaarisesti aina 1970 vaaleihin, jonka jälkeen se on kääntynyt laskuun. SKDL:lle ja ML:lle $\frac{4}{5}$ -enemmistö on aina 1970-luvulle saakka ollut edullinen; KOK:lle sen sijaan aina epäedullinen.

Pienille puolueille $\frac{4}{5}$ -enemmistö on aina 1970-luvulle saakka ollut epäedullinen. Viimeaikainen kehitys näyttää kuitenkin pienille puolueille suotuisalta.

4. Teoreettinen kuvaus puolueiden vaikutusmahdollisuuksista nykyisessä eduskunnassa

4.1. Yleisiä havaintoja

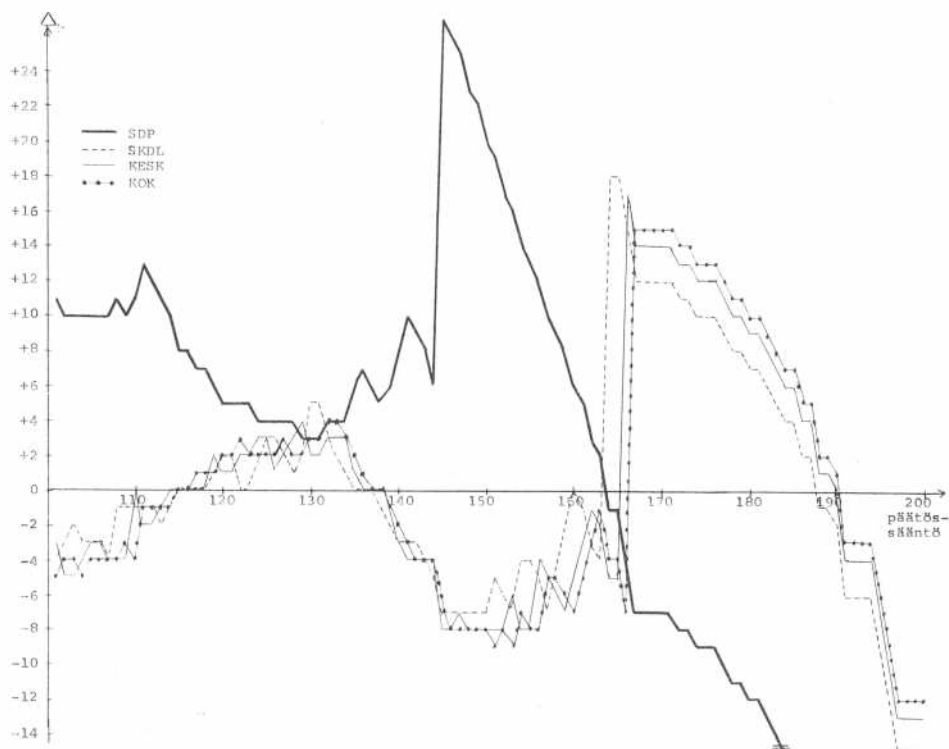
Yksi Shapley-arvojen huomattava etu on mahdollisuus tarkastella vallan jakautumista kaikilla päätössäännöillä. Kuvioissa 1—3 on määritetty Δ_k -arvot kaikilla määräenemmistöillä 101:stä 200:een nykyisten eduskuntapuolueiden voimasuhteiden perusteella.¹¹ On huomattava, että esitetyistä arvoista voidaan päätellä myös puolueiden Δ_k -arvot päätössäännöillä 1:stä 100:een edellä esitetyn tuloksen mukaisesti. Esim. päätössäännöillä 101 ja 100 ovat puolueiden Shapley-arvot samat, koska päätössääntöjen summa = 201. Jokaiselle määräenemmistölle k löytyy täten vastinpari k' siten, että $k + k' = 201$. Yksinkertaisesta enemmistöstä etäisin päätössääntö täydellinen yksimielisyys vastaa esitetyn ehdon mukaan 1 henkilön »määrävähemmistövaltaa». Tämä onkin varsin luonnollista, riittäähän päätöksen estämiseen täydellisen yksimielisyyden vallitessa yhden henkilön poikkeava kanta.

Vallan jakautumisen »profiilin» tutkiminen kaikilla mahdollisilla päätössäännöillä on tärkeää siksi, että Shapley-metodin antamien tulosten mukaan puolueen vaikutusvalta ei ole lineaarisesti riippuvainen puolueen edustajamäärästä. Määrittämällä Shapley-arvot koko päätössääntövälistä voidaan löytää juuri nämä epälineaariset kohdat: puolueiden vaikutusvallan maksimit ja minimi. Määräenemmistömurtolukujen tuottaman potentiaalisen vallan ymmärtäminen puolueen ja koko puoluejärjestelmän kannalta on luonnollisesti helpompaa, mikäli tunnemme myös ko. murtoluvun läheisyydessä olevien päätössääntöjen merkityksen puolueille. Tämä etenkin siksi, että eduskuntamme päätöksiin tuskin koskaan osallistuvat kaikki kansanedustajat, jolloin määräenemmistöjen laskeminen kulloinkin käytettävän määräenemmistön mukaan tapahtuu äänestyksessä kantaa ottaneiden edustajien lukumäärän perusteella.

Kuvio 1 osoittaa, että suurimmat muutokset puolueiden Δ_k -arvoissa tapahtuvat suurimman puolueen SDP:n kohdalla. Päätössäännöt 101—163 asettavat puolueen kokoonsa nähden edulliseen asemaan. Tämän jälkeen puolueen potentiaalinen valta-asema pienenee voimakkaasti. Täydellisen yksimielisyyden valitessa SDP:n vaikutusvalta on vain 22 kansanedustajaa ($\Delta_{200} = -34$).

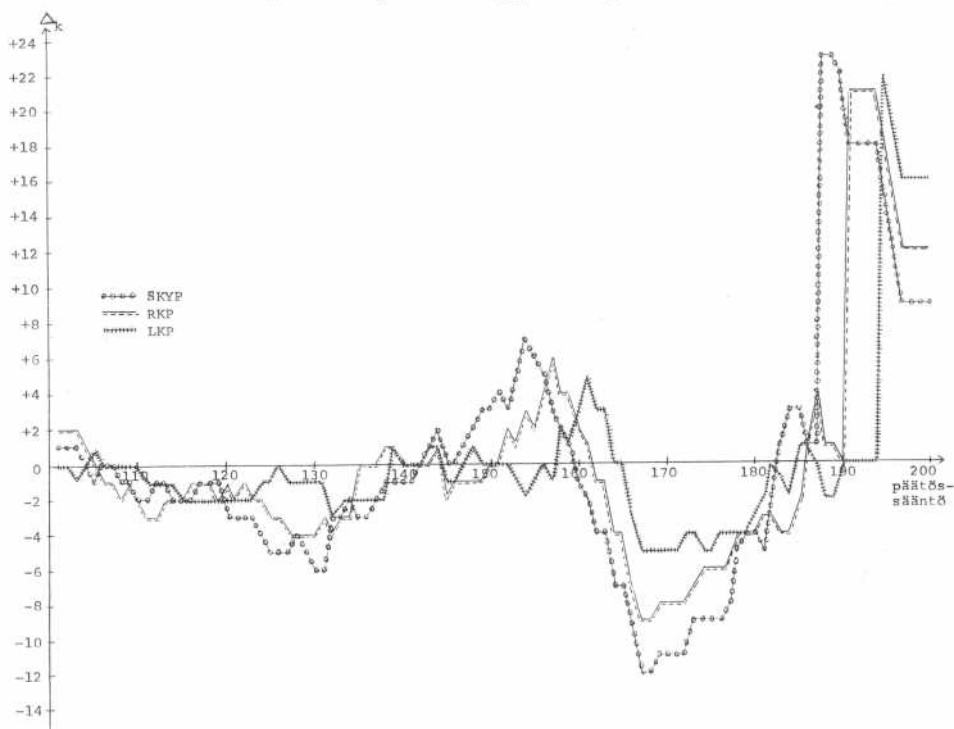
Keskisuurten puolueiden (SKDL, KESK, KOK) asema on positiivinen päätössäännöillä 120—135 ja 165—190. Nykyisten puolueiden voimasuhteiden valitessa nämä alueet vastaavat juuri käytettäviä päätössääntöjä $\frac{2}{3}$ ($\frac{1}{3}$) ja $\frac{5}{6}$. Päätössääntöjärjestelmämme on täten tällä hetkellä edullinen mahdollisimman erilaisia intressejä edustaville puolueille.

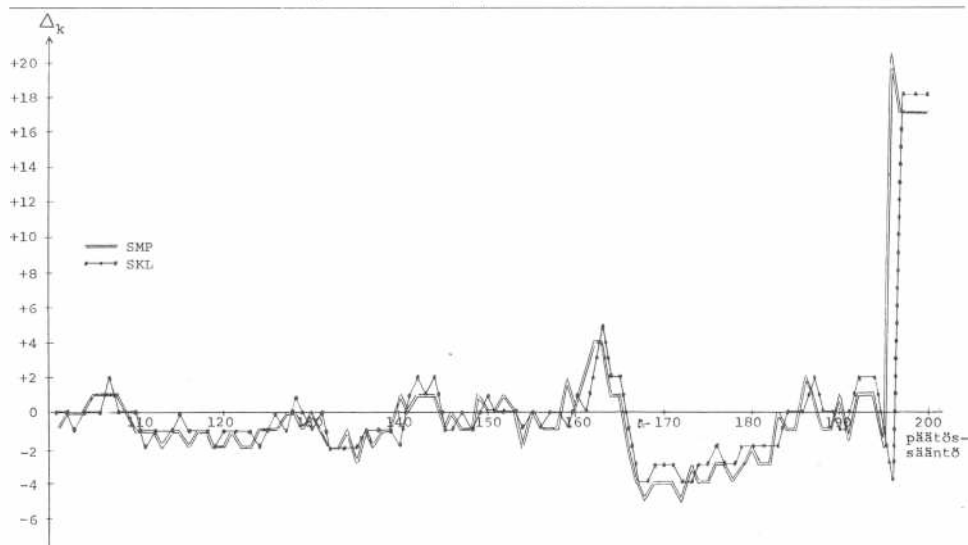
SKYP:n, RKP:n ja LKP:n edulliset päätössäännöt ovat alueilla 145—165 ja 190—200, SMP:n ja SKL:n vastaavasti alueilla 160—165 ja 196—200. Jo nämä tulokset osoittavat sen, että pienten puolueiden ainoa vaikutusmahdollisuus liit-

Kuvio 1. SDP:n, SKDL:n, KESK:n ja KOK:n Δ_k -arvot päätöspäivillä 101–200.

Kuvio 2. SKYP:n, RKP:n ja LKP:n Δ_k -arvot päätöspäivillä 101–200.

Kuvio 3. SMP:n ja SKL:n Δ_k -arvot päätössäännöillä 101—200.

tyy $\frac{4}{5}$ -enemmistöön (160 ed.), jossa pienet puolueet toimivat tehokkaasti ratkaisujen vaa'ankielenä. Toinen pienille puolueille edullinen päätössääntöalue 190—200 on jo niin lähellä täydellistä yksimielisyyttä, että se ei tule kysymykseen määräenemmistösäännöksiä muutettaessa.

Kuviot 1—3 osoittavat, että jokaisella puolueella on selvä maksimi jollakin päätössäännöllä. Yleisesti voidaan havaita, että jos puolueen A_i edustajien lukumäärä on j ja jos päätökseen osallistuu N (200) edustajaa, niin puolueen Δ_k :n (samalla Shapley-arvon) maksimi sattuu päätössäännölle $k = N - j + 1$. Esim. SDP, jolla on kaikkiaan 56 edustajaa, saa maksimin päätössäännöllä 145, SKDL (37) päätössäännöllä 164, KESK (35) 166, KOK (34) 167, SKYP (13) 188, RKP (10) 191, LKP (6) 195, SMP (5) 196 ja SKL (4) 197. Huippu paikallistuu aina sille päätössäännölle, jossa puolue yksinään pystyy estämään päätökset. Täten mitä suurempi puolue on kooltaan sitä pienemmällä päätössäännöllä se saa maksimin. Toisaalta mitä pienempi puolue on, sitä lähempänä yksimielisyyttä poliittisen päätöksen on oltava, jotta puolue saisi suuren vaikutusvallan.

Kuvioista 1—3 havaitaan edelleen, että maksimin saavuttamisen jälkeen puolueen vaikutusvalta vähenee lähes lineaarisesti verrattuna sen eduskunta-paikkamäärään siirryttäessä kohti suurempaa yksimielisyyttä. Mitä aikaisemmin puolue saa maksiminsa, sitä negatiivisempia arvoja se saa lähempänä yksimielisyyttä olevilla päätössäännöillä. Esim. SDP:n vaikutusvalta Shapley-arvoilla mitattuna vähenee 83 edustajasta (pätössääntö 145) 22 edustajaan (täydellinen yksimielisyys). Toisaalta — kuten on luonnollistakin — säilyttävät pienet puolueet (SKYP, RKP, LKP, SMP, SKL) edullisen asemansa päätössäännöllä 200.

Kunkin yksittäisen puolueen aseman syvempään tarkasteluun päätössäännöillä 101—200 ei tässä yhteydessä mennä. Sen sijaan tarkastellaan enemmistöjä $1/2$, $3/5$, $2/3$, $3/4$, $4/5$ ja $5/6$, jotka ovat keskeisiä päätössääntöjärjestelmämme uudistettaessa.

4.2. Vallitsevat päätössäännöt: $1/2$, $2/3$ ja $5/6$

Yksinkertainen enemmistöperiaate antaa nykyisessä eduskunnassa positiivisia arvoja SDP:lle, SKYP:lle ja RKP:lle. SKDL, KESK, KOK ja SMP saavat negatiivisia $\Delta_{1/2}$ -arvoja. LKP ja SKL vastaavasti saivat teoreettisestikin ottaen eduskuntapaikkamääräänsä vastaavat vaikutusmahdollisuudet. SDP:lle yksinkertainen enemmistö on erittäin edullinen. Puolueen eduskuntaryhmän vaikutusmahdollisuus Shapley-arvon mukaan olisi peräti 67 edustajaa. Jos otetaan huomioon se, että SDP:n asema hallituspuolueena on viime aikoina entisestään vahvistunut, voidaan puolueen asemaa pitää todella varsin keskeisenä. Epäedullisimmassa asemassa tällä päätössäännöllä ovat eduskuntamme keskisuuret puolueet (SKDL, KESK, KOK). Sitä vastoin RKP:n asema, samoin kuin muissa eduskunnissa 1951:stä lähtien, on edullinen. Myös puoluejärjestelmämme uusin tulokas SKYP saa positiivisen arvon tällä päätössäännöllä. Pienten puolueiden kansanedustajien lukumäärä sen sijaan vastaa lähes täydellisesti todellista eduskuntapaikkamäärää.

$2/3$ -enemmistöllä saavat SDP ja keskisuuret puolueet edullisemman aseman kuin niiden eduskuntapaikkamäärä edellyttää. Vastaavasti pienet puolueet joutuisivat epäedulliseen asemaan. Verrattaessa tuloksia yksinkertaiseen enemmistöön huomataan, että poikkeamat teoreettisesta ihanteesta, Shapley-arvon ja puolueen eduskuntapaikkamäärän täydellisestä vastaavuudesta, ovat tällä määräenemmistöllä pienemmät. $2/3$ -enemmistöä voidaan tällä kriteerillä pitää melko »demokraattisena», joskaan pienten puolueiden asema ko. päätössäännöllä ei tule parhaalla mahdollisella tavalla turvatuksi.

Perustuslakiehdotuksen kiireelliseksi julistamiseen vaadittava $5/6$:n enemmistö ei takaa pienten puolueiden vaikutusmahdollisuuksia. Tämä aiheutuu siitä, että SKDL, KESK ja KOK saavat tällä päätössäännöllä mahtiaseman. Niiden potentiaalinen valta on peräti 49 edustajaa. SDP:llä ei ole vaikutusmahdollisuuksia yhtään enempää kuin keskisuurilla puolueilla; yli 34 menevä edustajamäärä on tarpeeton äänestettäessä $5/6$:n enemmistöllä. Pienten puolueiden asema ko. päätössäännöllä on varsin huono. Laskettaessa Shapley-arvo kaikilla enemmistöillä 101:stä 200:een osoittautui, että millään muulla päätössäännöllä ei pienten puolueiden asema nykyeduskunnassa ole niin huono kuin juuri $5/6$:n määräenemmistöllä (vrt. kuviot 2 ja 3). SKYP:n, RKP:n, LKP:n ja SMP:n vaikutusvalta kutistuu peräti yhteen edustajaan ja SKL jää täysin ilman vaikutusvaltaa!

4.3. Hypoteettiset määräenemmistöt: $\frac{3}{5}$, $\frac{3}{4}$ ja $\frac{4}{5}$

$\frac{3}{5}$ -määräenemmistöllä puolueiden Shapley-arvojen poikkeamat eduskuntaryhmän koosta ovat varsin pieniä. Edullisimmassa asemassa tällä määräenemmistöllä on SDP. Myös keskisuuret puolueet saavat 1—2 edustajan edun. Pienille puolueille $\frac{3}{5}$ -enemmistö on epäedullinen 1—3 edustajaa SKYP:n ollessa huonoimmassa asemassa.

$\frac{3}{4}$ -määräenemmistölle on tunnusomaista lisääntynyt SDP-keskeisyys. Puolue saisi nyt peräti 76 edustajaa käsittävän potentiaalisen vallan. Keskisuuret puolueet ovat heikossa asemassa; vaikutusmahdollisuuksissa on sekä SKDL:n, KESK:n että KOK:n kohdalla lähes 10 kansanedustajan vajuus. Pienille puolueille määräenemmistö on melko suotuisa, joskaan ei $\frac{4}{5}$:n veroinen. SKYP saisi potentiaalista valtaa 3 kansanedustajaa enemmän kuin sen eduskuntaryhmä edellyttää. RKP, LKP ja SMP olisivat tällä päätössäännöllä neutraalissa asemassa; SKL hyötyisi tilanteesta yhdellä edustajalla.

Tärkein havainto $\frac{4}{5}$ -määräenemmistöstä on se, että se takaa pienten puolueiden vaikutusmahdollisuuden: RKP:n vaikutusmahdollisuus nousisi 12 edustajaan, LKP:n 9 edustajaan, SMP:n pysyisi ennallaan 5:ssä, johon myös SKL:n kansanedustajamäärä nousisi. Keskisuurten puolueiden asema sen sijaan huononisi noin 20 edustajalla $\frac{5}{6}$ -enemmistöön verrattuna. Tämä johtuu siitä, että keskisuuret puolueet eivät yksin voi estää päätöksentekoa. Pienet puolueet joutuisivat nyt vaa'ankieliasemaan, joka on ainoa mahdollisuus turvata pienten puolueiden asema nykyolosuhteissa. Toinen mahdollisuus olisi tietysti kohottaa määräenemmistöt niin korkeiksi, että pieni puolue yksin pystyisi estämään päätöksenteon. Ratkaisu johtaisi kuitenkin aikaisemmin esitettyyn »vähemmistön diktatuuriin», pienen vähemmistön negatiiviseen lainsäädäntötoimintaan. $\frac{4}{5}$ -määräenemmistö sisältää vielä yhden tärkeän kohdan: SDP saisi yksinään estämisvallan. Voittavan koalition muodostaminen vaatisi täten aina SDP:n osallistumista siihen.

5. Normatiivisia tulkintamalleja päätössääntöjärjestelmän muuttamisperusteista

5.1. Puolueiden voimasuhteiden muutosten vaikutukset Shapley-arvojen tulkintaan

Seuraavassa esitettävät tulkintamallit pohjautuvat eduskunnan nykyisiin valtasuhteisiin täydennettyinä havainnoilla aikaisempien eduskuntien valtasuhteista. Pyrittäessä tekemään suosituksia eri päätössäännöistä olisi pystyttävä jollakin tavoin ennakoimaan myös puolueiden voimasuhteiden kehitystä tulevaisuudessa. Puolueiden kansanedustajamäärän pieneneminen alle tietty-

jen estämiskynnysten (SDP:n pieneneminen alle 51 edustajaa, SKDL:n, KESK:n tai KOK:n pieneneminen alle 34 ed.) vaikuttaisi voimakkaasti puolueiden asemaan, kuten kohdassa 3. voitiin havaita.¹² Vastaavasti puolueiden kasvu (esim. SDP vähintään 67 edustajaa) siirtäisi puolueiden maksimeja alemmille päätössäännöille vaikuttaen luonnollisesti nyt tehtävään tulkintaan.

Myös puoluejärjestelmän sisällä tapahtuvat muutokset vaikuttavat eduskuntavaalien lisäksi puolueiden keskinäiseen asemaan. Hyvä esimerkki tästä on SMP:n hajoaminen kahdeksi puolueeksi sekä ed. Pirkko Aron siirtyminen SDP:n eduskuntaryhmään LKP:stä. Taulukossa 1 on laskettu näitä muutoksia karakterisoivat D_k -arvot, jotka tarkoittavat puolueiden Δ_k -arvojen erotusta ennen ja jälkeen mainittujen muutosten, ts. $D_k = \Delta_k$ (jälkeen) — Δ_k (ennen).

Taulukko 1. SMP:n hajoamisen ja ed. Pirkko Aron (LKP) SDP:hen siirtymisen vaikutukset eduskuntapuolueiden potentiaaliseen valtaan eri päätössäännöillä.

	$D_{1/2}$	$D_{3/5}$	$D_{2/3}$	$D_{3/4}$	$D_{4/5}$	$D_{5/6}$
KOK	— 1	+ 1	0	— 2	— 3	0
RKP	— 1	— 1	— 2	+ 3	— 1	— 1
SKL	— 2	0	— 1	+ 4	+ 1	0
LKP	+ 1	+ 2	+ 1	+ 2	— 3	0
KESK	— 1	+ 1	— 1	— 1	0	0
SDP	+ 6	— 3	+ 3	0	— 2	— 1
SKDL	— 2	+ 1	— 1	0	+ 2	0

Viimeaikaiset puoluejärjestelmämme sisäiset muutokset hyödyttivät eniten SDP:tä vallitsevilla päätössäännöillä. Myös LKP:llä, joka menetti yhden edustajansa SDP:lle, on postiiivisia D_k -arvoja. Tämä johtuu siitä, että SMP:n hajoaminen kahdeksi puolueeksi, joista toinen jäi pienemmäksi kuin LKP, itse asiassa paransi LKP:n suhteellista asemaa. — Keskisuurten puolueiden asemaan eivät muutokset puolueiden voimasuhteissa sanottavimmin vaikuttaneet.

5.2. Pääsääntöjärjestelmän muuttaminen

Mikäli puoluejärjestelmässä ei tule tapahtumaan olennaisia valtasuhteiden muutoksia, voidaan saaduista tuloksista esittää erilaisia normatiivisia tulkintamalleja päätössääntöjärjestelmän muuttamisperusteista. Kriteereitä¹³ sovelletaan niin, että ne edellyttävät nykyisen päätössääntöjärjestelmän muuttamista siten, että määräenemmistöjä alennettaisiin. Lisäksi seuraavassa lähdetään siitä, että perustuslakiehdotuksen kiireelliseksi julistamiseen vaadittava enemmistö on vähintään $\frac{2}{3}$ ja lopullisessa hyväksymisessä käytettävä päätös-

sääntö on vähintään yhtä alhainen kuin kiireelliseksi julistamiseen vaadittava enemmistö.¹⁴ Kriteereiksi on valittu seuraavat tekijät: 1) »Tasa-arvo», 2) »vähemmistösuoja», 3) »vallan keskittäminen» ja 4) »vallan jakaminen». Kriteeriksi olisi voitu vielä valita esim. »jyrkkien lainsäädännöllisten muutosten estäminen». Koska nykyinen tilanne vastaa tätä kriteeriä (vrt. SKDL:n, KESK:n ja KOK:n Shapley-arvot päätössäännöillä $\frac{2}{3}$ ja $\frac{5}{6}$) ja koska tämän tutkimuksen tarkoituksena on analysoida päätössääntöjärjestelmän muuttamista, ei tämän kriteerin esittämistä katsottu aiheelliseksi.

Mikäli kriteerinä pidetään puolueiden voimasuhteiden mahdollisimman suurta vastaavuutta suhteessa niiden eduskuntapaikkamääriin, olisi $\frac{5}{6}$ -enemmistö alennettava $\frac{2}{3}$:ksi ja $\frac{2}{3}$:n määräänemmistö $\frac{3}{5}$:ksi. »Tasa-arvon» kriteerinä on pidetty sitä, kuinka lähellä puolueiden Δ_k -arvojen itseisarvojen summa on nollaa. SMP:n hajoaminen kahdeksi puolueeksi ja ed. Pirkko Aron siirtyminen SDP:hen aiheuttivat sen, että $\frac{3}{5}$ -enemmistö muodostui »tasa-arvoisemaksi» kuin yksinkertainen enemmistö.

»Vähemmistösuojan» turvaamiseksi olisi suositeltava $\frac{5}{6}$ -enemmistön alentamista $\frac{4}{5}$:ksi ja $\frac{2}{3}$:n enemmistön alentamista yksinkertaiseksi enemmistöksi. Tulkinta vastaa täydellisesti tilannetta ennen SMP:n hajoamista ja SDP:n eduskuntaryhmän kasvua yhdellä edustajalla. Vähemmistön ainoa vaikutusmahdollisuus on toimia vaa'ankielenä keskikokoisten tai pienten puolueiden muodostamassa koalitiossa. $\frac{4}{5}$ -enemmistö täyttää parhaiten tämän vaatimuksen.

Jos pidetään normatiivisena kriteerinä sitä, että maalla olisi voimakas poliittinen johto (»vallan keskittäminen»), joka takaisi poliittisen järjestelmän lakikäsittelyn tehokkuuden, olisi suositeltava $\frac{5}{6}$ -enemmistön alentamista $\frac{3}{4}$:ksi ja $\frac{2}{3}$:n alentamista yksinkertaiseksi enemmistöksi. Voimakas poliittinen johto olisi omalta osaltaan vaikuttamassa myös puoluejärjestelmän polarisoitumiseen lähemmäksi kaksipuoluejärjestelmää. SDP saisi $\frac{3}{4}$ -enemmistöllä yksinään lakiehdotuksen estämävallan. Tämä merkitsisi sitä, että voittava koalitio muodostuisi ainoastaan SDP:n osallistuessa siihen.

Vastakkainen kriteeri edelliselle on »vallan jakaminen». Tämä tarkoittaa sitä, että määräänemmistösäännökset olisi alennettava niin paljon, ettei mikään puolue yksin pystyisi estämään päätöksiä. Tällä hetkellä ensimmäinen tällainen päätössääntö olisi $\frac{2}{3}$ »kiireelliseksi julistamisen» yhteydessä. Vastaavasti »lopullinen hyväksyminen» voisi tapahtua $\frac{3}{5}$:n tai $\frac{1}{2}$:n enemmistöllä. Historiallinen aineisto vuosilta 1951—1973 osoitti, että päätössäännöillä $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{5}$ ja $\frac{5}{6}$ puolueiden potentiaalinen asema vaihteli melkoisesti puolueiden vaalimenestyksestä riippuen. »Estämiskynnyksen» nostaminen huomattavasti yli puolueiden edustajamäärän stabilisoisi puoluejärjestelmää vähentämällä tärkeitten lakien säätämässä nykyisellä järjestelmällä esiintyvää taktikointia. Teoreettisena ajatuskonstruktiona voitaisiin tällä kriteerillä esittää myös »liukuvaa

LIITETAULUKKO 1. Puolueiden Shapley-arvot (S_k) ja Δ_k -arvot eri enemmistöillä vuosina 1951—1973.

1951—54

	Kans.ed.	$S_{1/2}$	$\Delta_{1/2}$	$S_{3/5}$	$\Delta_{3/5}$	$S_{2/3}$	$\Delta_{2/3}$	$S_{3/4}$	$\Delta_{3/4}$	$S_{4/5}$	$\Delta_{4/5}$	$S_{5/6}$	$\Delta_{5/6}$
KOK	28	13,3	-15	36,7	+9	36,7	+9	10,0	-18	10,0	-18	16,7	-11
RKP	15	13,3	-2	6,7	-8	16,7	+2	10,0	-5	10,0	-5	6,7	-8
KP	10	13,3	+3	6,7	-3	6,7	-3	10,0	0	0	-10	6,7	-3
ML	51	60,0	+9	46,7	-4	43,3	-8	70,0	+19	60,0	+9	56,7	+6
SDP	53	60,0	+7	56,7	+4	53,3	0	70,0	+17	60,0	+7	56,7	+4
SKDL	43	40,0	-3	46,7	+4	43,3	0	30,0	-13	60,0	+17	56,7	+14

1954—58

	Kans.ed.	$S_{1/2}$	$\Delta_{1/2}$	$S_{3/5}$	$\Delta_{3/5}$	$S_{2/3}$	$\Delta_{2/3}$	$S_{3/4}$	$\Delta_{3/4}$	$S_{4/5}$	$\Delta_{4/5}$	$S_{5/6}$	$\Delta_{5/6}$
KOK	24	13,3	-11	23,3	-1	33,3	+9	6,6	-17	3,3	-21	16,7	-7
RKP	13	13,3	0	10,0	-3	13,3	0	6,6	-6	3,3	-10	6,7	-6
KP	13	13,3	0	10,0	-3	13,3	0	6,6	-6	3,3	-10	6,7	-6
ML	53	60,0	+7	56,7	+4	40,0	-13	73,3	+20	63,3	+10	56,7	+4
SDP	54	60,0	+6	56,7	+3	60,0	+6	73,3	+19	63,3	+9	56,7	+3
SKDL	43	40,0	-3	43,3	0	40,0	-3	33,3	-10	63,3	+20	56,7	+14

1958—59

	Kans.ed.	$S_{1/2}$	$\Delta_{1/2}$	$S_{3/5}$	$\Delta_{3/5}$	$S_{2/3}$	$\Delta_{2/3}$	$S_{3/4}$	$\Delta_{3/4}$	$S_{4/5}$	$\Delta_{4/5}$	$S_{5/6}$	$\Delta_{5/6}$
KOK	29	14,3	-15	31,9	+3	38,6	+10	17,6	-11	10,0	-19	16,7	-12
RKP	14	14,3	0	8,6	-5	11,9	-2	17,6	+4	10,0	-4	6,7	-7
KP	8	14,3	+6	8,6	+1	8,6	+1	17,6	+10	0	-8	6,7	-1
ML	48	47,6	0	48,6	+1	45,2	-3	44,3	-4	60,0	+12	56,7	+9
SDP	48	47,6	0	48,6	+1	45,2	-3	44,3	-4	60,0	+12	56,7	+9
TPSL	3	7,6	+5	1,9	-1	1,9	-1	14,3	+11	0	-3	0	-3
SKDL	50	54,3	+4	51,9	+2	48,6	-1	44,3	-6	60,0	+10	56,7	+7

1959—62

	Kans.ed.	$S_{1/2}$	$\Delta_{1/2}$	$S_{3/5}$	$\Delta_{3/5}$	$S_{2/3}$	$\Delta_{2/3}$	$S_{3/4}$	$\Delta_{3/4}$	$S_{4/5}$	$\Delta_{4/5}$	$S_{5/6}$	$\Delta_{5/6}$
KOK	29	22,1	-7	28,8	0	35,7	+7	21,0	-8	21,4	-8	20,0	-9
RKP	14	16,9	+3	10,7	-3	9,0	-5	19,5	+6	11,4	-3	6,7	-7
KP	8	8,8	+1	7,4	-1	9,0	+1	11,0	+3	4,8	-3	6,7	-1
ML	47	43,6	-3	50,7	+4	49,0	+2	42,9	-4	61,4	+14	53,3	+6
SPP	1	0,7	0	0,7	0	0	-1	4,3	+3	0	-1	0	-1
SDP	38	36,9	-1	42,1	+4	39,0	+1	36,2	-2	28,1	-10	53,3	+15
TPSL	13	15,5	+3	8,8	-4	9,0	-4	17,6	+5	11,4	-2	6,7	-6
SKDL	50	55,5	+6	50,7	+1	49,0	-1	47,6	-2	61,4	+11	53,3	+3

1962—66

	Kans.ed.	S _{1/2}	△ _{1/2}	S _{3/5}	△ _{3/5}	S _{2/3}	△ _{2/3}	S _{3/4}	△ _{3/4}	S _{4/5}	△ _{4/5}	S _{5/6}	△ _{5/6}
KOK	32	20,2	— 12	36,0	+ 4	36,0	+ 4	16,7	— 15	22,6	— 9	21,4	— 11
RKP	14	15,0	+ 1	7,4	— 7	12,6	— 1	16,7	+ 3	12,6	— 1	4,8	— 9
KP	13	12,2	— 1	7,4	— 6	7,9	— 5	16,7	+ 4	12,6	0	4,8	— 8
VM	1	2,6	+ 2	0,7	0	1,2	0	0	— 1	1,2	0	0	— 1
ML	53	62,2	+ 9	57,4	+ 4	57,9	+ 5	76,7	+ 24	62,6	+ 10	54,8	+ 2
SDP	38	33,6	— 4	42,6	+ 5	39,3	+ 1	36,7	— 1	24,5	— 13	54,8	+ 17
TPSL	2	5,4	+ 3	2,6	+ 1	2,6	+ 1	0	— 2	1,2	— 1	4,8	+ 3
SKDL	47	48,8	+ 2	46,0	— 1	42,6	— 4	36,7	— 10	62,6	+ 16	54,8	+ 8

1966—70

	Kans.ed.	S _{1/2}	△ _{1/2}	S _{3/5}	△ _{3/5}	S _{2/3}	△ _{2/3}	S _{3/4}	△ _{3/4}	S _{4/5}	△ _{4/5}	S _{5/6}	△ _{5/6}
KOK	26	12,6	— 13	32,9	+ 7	35,2	+ 9	14,0	— 12	7,1	— 19	17,9	— 8
RKP	12	12,6	+ 1	6,2	— 6	15,2	+ 3	14,0	+ 2	3,8	— 8	6,0	— 6
LKP	9	7,4	— 2	6,2	— 3	5,2	— 4	9,3	0	3,8	— 5	6,0	— 3
SPP	1	0,7	0	0	— 1	0	— 1	1,2	0	0	— 1	1,2	0
KESK	49	54,0	+ 5	49,5	+ 1	45,2	— 4	44,0	— 5	60,5	+ 11	56,0	+ 7
SDP	55	66,0	+ 11	59,5	+ 5	55,2	0	77,4	+ 22	60,5	+ 5	56,0	+ 1
TPSL	7	6,0	— 1	6,2	— 1	5,2	— 2	7,4	0	3,8	— 3	1,2	— 6
SKDL	41	40,7	0	39,5	— 1	38,6	— 2	32,6	— 8	60,5	+ 19	56,0	+ 15

1970—72

	Kans.ed.	S _{1/2}	△ _{1/2}	S _{3/5}	△ _{3/5}	S _{2/3}	△ _{2/3}	S _{3/4}	△ _{3/4}	S _{4/5}	△ _{4/5}	S _{5/6}	△ _{5/6}
KOK	37	34,8	— 2	39,8	+ 3	40,0	+ 3	29,0	— 8	31,0	— 6	48,6	+ 12
RKP	12	17,6	+ 6	9,8	— 2	9,5	— 2	5,7	— 6	14,3	+ 2	1,9	— 10
LKP	8	1,4	— 7	4,5	— 4	3,3	— 5	5,7	— 2	14,3	+ 6	1,9	— 6
SKL	1	1,4	0	0,7	0	1,4	0	0	— 1	0	— 1	0	— 1
KESK	36	32,9	— 3	37,9	+ 2	38,1	+ 2	29,0	— 7	31,0	— 5	48,6	+ 13
SMP	18	21,4	+ 3	9,8	— 8	16,2	— 2	25,7	+ 8	14,3	— 4	1,9	— 16
SDP	52	57,6	+ 6	59,8	+ 8	53,3	+ 1	75,7	+ 24	64,3	+ 12	48,6	— 3
SKDL	36	32,9	— 3	37,9	+ 2	38,1	+ 2	29,0	— 7	31,0	— 5	48,6	+ 13

1972—73

	Kans.ed.	S _{1/2}	△ _{1/2}	S _{3/5}	△ _{3/5}	S _{2/3}	△ _{2/3}	S _{3/4}	△ _{3/4}	S _{4/5}	△ _{4/5}	S _{5/6}	△ _{5/6}
KOK	34	29,5	— 4	34,8	+ 1	37,4	+ 3	28,3	— 6	29,8	— 4	48,6	+ 15
SKL	4	5,7	+ 2	2,8	— 1	2,6	— 1	1,2	— 3	3,6	0	0	— 4
RKP	10	12,9	+ 3	10,0	0	8,8	— 1	6,9	— 3	13,1	+ 3	1,9	— 8
LKP	7	5,7	— 1	2,8	— 4	4,0	— 3	5,0	— 2	13,1	+ 6	1,9	— 5
KESK	35	32,9	— 2	34,8	0	38,8	+ 4	23,3	— 7	29,8	— 5	48,6	+ 14
SMP	18	18,6	+ 1	13,3	— 5	13,6	— 4	25,0	+ 7	13,1	— 5	1,9	— 16
SDP	55	60,0	+ 5	63,3	+ 8	56,0	+ 1	75,0	+ 20	63,1	+ 8	48,6	— 6
SKDL	37	34,8	— 2	38,1	+ 1	38,8	+ 2	30,2	— 7	34,5	— 2	48,6	+ 12

1973—

	Kans.ed.	$S_{1/2}$	$\Delta_{1/2}$	$S_{3/5}$	$\Delta_{3/5}$	$S_{2/3}$	$\Delta_{2/3}$	$S_{3/4}$	$\Delta_{3/4}$	$S_{4/5}$	$\Delta_{4/5}$	$S_{5/6}$	$\Delta_{5/6}$
KOK	34	29,3	— 5	35,6	+ 2	37,1	+ 3	25,7	— 8	26,6	— 7	49,3	+ 15
RKP	10	12,4	+ 2	8,9	— 1	6,9	— 3	9,8	0	12,3	+ 2	0,7	— 9
SKL	4	3,6	0	2,9	— 1	2,4	— 2	4,8	+ 1	5,2	+ 1	0	— 4
LKP	6	5,7	0	3,7	— 2	4,3	— 2	6,0	0	8,7	+ 3	0,7	— 5
KESK	35	31,9	— 3	36,3	+ 1	37,9	+ 3	26,9	— 8	30,2	— 5	49,3	+ 14
SKYP	13	13,6	+ 1	10,1	— 3	10,5	— 2	15,7	+ 3	12,3	— 1	0,7	— 12
SMP	5	4,3	— 1	2,9	— 2	3,6	— 1	4,8	0	5,2	0	0,7	— 4
SDP	56	66,7	+ 11	60,8	+ 5	59,5	+ 4	76,4	+ 20	62,3	+ 6	49,3	— 7
SKDL	37	32,6	— 4	38,9	+ 2	37,9	+ 1	30,0	— 7	37,3	0	49,3	+ 12

menettelyä», jolloin määränemmistöt olisi kytketty puolueiden vaalimenestykseen. Suurimman puolueen ylittäessä tietyn »estämiskynnyksen» (so. puolue saa yksin lakiehdotusten estämivallan) määränemmistöjä automaattisesti alennettaisiin. Esim. jos jokin puolue saisi eduskuntaan 67 edustajaa, niin määränemmistöt alennettaisiin vähintään $\frac{3}{5}$:ksi jne. yksinkertaiseen enemmistöön asti.

Edellä esitetyt kriteerit ja tulkinnat pätevät myös tarkasteltaessa lepäämäänjättämissäännöksen $\frac{1}{3}$ (67 ed.) asemaa. $\frac{1}{3}$:n määrävähemmistöllä puolueiden potentiaalinen asema on täysin sama kuin $\frac{2}{3}$ -määränemmistöllä. Tästä päätössäännöstä todettiin edellä, että poikkeamat puolueen Shapley-arvon ja edustajamäärän välillä olivat verraten pieniä. Mikäli $\frac{1}{3}$ -määrävähemmistö laskettaisiin (vastaa siirtymistä $\frac{2}{3}$ -määränemmistöstä kohti täydellisempää yksimielisyyttä) $\frac{1}{4}$:ksi (50 ed.) ja $\frac{1}{5}$ (40 ed.) turvaisi se erityisesti pienten puolueiden aseman. Näitä määrävähemmistöjä on pidettävä kuitenkin liian pieninä, jotta ne voisivat tulla kysymykseen. — Määrävähemmistösäännöksen nostaminen $\frac{2}{5}$:aan (80 ed.) ei muuttaisi juuri puolueiden asemaa nykyiseen päätössääntöjärjestelmään verrattuna. Puolueiden suhteellinen vaikutusvalta vastaisi lähes niiden eduskuntapaikkamäärää.

Määrävähemmistösäännöksen muuttamisessa on otettava huomioon vielä se, että se vaatii aina nykyisellä järjestelmällä taakseen $\frac{1}{3}$ (67 ed.), kun taas määränemmistöpäätökset lasketaan päätöksessä kantaa ottaneiden henkilöiden lukumäärästä. Jos tämä otetaan huomioon, vastaa nykyinen 67 ed. hyvinkin $\frac{2}{5}$ -säännöksen vaatimuksia, koska äänestyksestä lähes aina osa kansanedustajista on poissa. Nykyisen järjestelmän lepäämäänjättämissäännöksen muuttaminen ei nähdäkseni ole perusteltua esitettyjen Shapley-arvoihin perustuvien laskelmien pohjalta.

Tiivistelmänä edellä olevista tuloksista voidaan esittää seuraava taulukko:

Taulukko 2. Suosituksia päätössääntöjärjestelmäksi.

1. Perustuslainsäätämisyjärjestyksessä säädettävät lait

	»kiireellinen menettely»	
	kiireelliseksi julistaminen	lopullinen hyväksyminen
»tasa-arvo»	$\frac{2}{3}$	$\frac{3}{5}$
»vähemmistösuoja»	$\frac{4}{5}$	$\frac{1}{2}$
»vallan keskittäminen»	$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$
»vallan jakaminen»	$\frac{2}{3}$	$\frac{3}{5}, \frac{1}{2}$

»lepäämäänhyväksymismenettely»

	lepäämään hyväksyminen	lopullinen hyväksyminen
	$\frac{1}{2}$	$\frac{3}{5}, \frac{1}{2}$

2. Tavalliset lait

»lepäämäänjättämismenettely»

	lepäämään jättäminen	lopullinen hyväksyminen
	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{2}$

Taulukkoon 2 on otettu mukaan myös perustuslakiasiaain toinen mahdollinen menettelytapa: lepäämäänhyväksymismenettely. Lepäämään hyväksymissään-
nöstä $\frac{1}{2}$ ei olisi aiheellista muuttaa. Sen sijaan, mikäli »kiireellisen menette-
lyn» yhteydessä lakiehdotuksen lopulliseen hyväksymiseen tarvittava määrä-
enemmistö alennettaisiin, olisi se loogista tehdä myös »lepäämäänhyväksymis-
menettelyn» kohdalla.

Perustuslakiasiaain »kiireelliseen menettelyyn» tarvittava määräänemmistö
on varsin problemaattinen. Erilaisia kriteereitä painottamalla päädytään mel-
koisesti toisistaan poikkeaviin ehdotuksiin. Eräänä varteenotettavana vaihto-
ehtona voidaan pitää koko kiireelliseksi julistamismenettelyn poistamista. Laki-
ehdotuksen käsittely tapahtuisi tällöin taulukossa 2 mainittuja päätössääntöjä
käyttämällä (»lepäämäänhyväksymismenettely»).

Muiden kuin perustuslainsäätämisyjärjestyksessä käsiteltävien $\frac{2}{3}$ -enemis-
tön vaativien päätösten (ks. alaviite 2) asema liittyy nähdäkseni kiinteästi edellä
esitettyihin tuloksiin. Tuntuu luonnolliselta, että määräänemmistöt ko. pää-
tösten kohdalla olisivat samat kuin perustuslainsäätämisyjärjestyksessä säadet-
tävien lakiehdotusten lopullisessa hyväksymisessä, kuten nykyisessäkin jär-
jestelmässä.

Tavallisten lakien kohdalla ei saatujen tulosten mukaan ole aiheellista tehdä
nykyisestä käytännöstä poikkeavia muutoksia, mikäli lakien lepäämäänjättä-
mismenettely yleensä säilytetään.

6. Loppusanat

Tämän selvityksen tarkoituksena on ollut tutkia sekä historiallisesti että nykyhetkestä käsin päätössääntöjärjestelmäämme sekä analysoida, mitkä päätössäännöt tämänhetkisten puolueiden voimasuhteiden vallitessa turvaavat päätöksenteossa tärkeitä kriteereitä («tasa-arvo», «vähemmistösuoja», «vallan keskittäminen», «vallan jakaminen»). Tuloksia punnittaessa on pidettävä mielessä, että analyysi perustui tietyille olettamuksille ollen siten eräänlainen malli todellisuuden päätöksenteolle. Kuitenkin jotkut tulokset, varsinkin $\frac{5}{6}$:n vähemmistölle tuottama minimaalinen vaikutusvalta, ovat niin ilmeisiä, että niihin olisi suhtauduttava vakavasti. On todella syytä pohtia, onko nykyinen päätöksentekojärjestelmämme tarkoituksenmukainen. Turvaako se niitä normeja, joihin määräenemmistöillä pyritään?

On ilman muuta selvää, että esitetty Shapley-metodiin perustuva lähestymistapa on syntetisoitava todellisesta empiirisestä päätöksenteosta saataviin kokemuksiin. Tämä on kuitenkin tulevaisuuden tutkimuksen päämäärä ja tehtävä. Samalla voitaisiin selvittää tarkemmin päätössääntöjärjestelmän suhdetta 1) puolueiden voimasuhteisiin ja asemaan eri päätössäännöillä, 2) koko puoluejärjestelmään ja 3) poliittisten päätösten yhteiskunnallisiin jatkovaikutuksiin. Päätössääntöjärjestelmän «näkyvien» vaikutusten lisäksi tulisi huomio kiinnittää myös latentteihin seuraamuksiin. Tällaisia ovat esim. päätössääntöjärjestelmän vaikutukset puoluejärjestelmän itsesäätelyyn. Päätössääntöjärjestelmän vaikutusta puolueiden koalitoitumiseen pitäisi lisäksi empiirisesti selvittää. Konkreettisenä esimerkkinä tämänkaltaisista vaikutusmekanismeista mainittakoon, että SKDL:n, KESK:n ja KOK:n ylittäessä $\frac{1}{6}$:n estämiskynnyksen on puolueiden koalitoitumisessa ilmeisesti tapahtumassa olennaisia muutoksia. Vuosina 1952—70 KOK:n estäessä kiireelliseksi julistamisen se sai aina tuekseen joko KP/LKP:n, RKP:n tai molemmat puolueet.¹⁵ KOK:n pystyessä yksin — aina viimeaikaisiin poliittisiin muutoksiin saakka — estämään kiireellisen menettelyn se ei enää tarvinnut näiden puolueiden apua. Tämä vaikutti nähdäkseni siihen, että RKP ja LKP ovat voineet siirtyä poliittisessa kentässä kohti keskustaa, koska «vastuu» tärkeiden päätösten kiireellisen käsittelyn kohtalosta voitiin poliittisen kentän oikealla laidalla antaa yksin KOK:lle. Päätössääntöjärjestelmän KOK:een kohdistama paine (presidentin uudelleen valitseminen poikkeuslailla, EEC-suojalait) oli ilmeisesti tärkeimpänä syynä puolueen edustajamäärän pienenemiseen alle $\frac{1}{6}$ -estämiskynnyksen, mikä luonnollisesti vaikuttaa tulevaisuudessa puolueiden koalitoitumiseen etenkin $\frac{5}{6}$ -enemmistöllä. Mikäli päätössääntöjärjestelmäämme muutetaan, saattaisi puoluejärjestelmässä tapahtua samantapaisia, koalitoitumisen ja päätössääntöjärjestelmän välisestä vuorovaikutuksesta johtuvia muutoksia, joiden olemassaolosta olisi oltava tietoisia päätöksentekomenettelyä uudistettaessa.

LÄHDEVIITTEET

¹ Kiitän vt. prof. Ilkka Heiskasta ja HTK Seppo Laaksoa artikkelia koskevista arvokkaista neuvoista ja korjausehdotuksista.

² $\frac{2}{3}$:n ääntenenemmistö vaaditaan lisäksi valtakunnan aluetta koskevan ehdotuksen hyväksymiseen eduskunnassa VJ 69 §:n mukaan sekä kansanedustajien palkkiota koskevien päätösten voimaansaattamiseksi.

³ $\frac{3}{4}$:n ääntenenemmistö vaaditaan syytteen nostamiseksi presidenttiä vastaan valtiopetoksesta tai maanpetoksesta. Tämän enemmistön merkitys on puhtaasti teoreettinen, sillä ainakaan toistaiseksi ei tätä päätössääntöä ole koskaan eduskunnassamme tarvinnut käyttää.

⁴ Ks. Markku Laakso, Hallituksen muodostaminen kombinatorisena ja koalitioteoreettisena ongelmana. *Politiikka* 3/1973, s. 204. Tässä artikkelissa esitetään hypoteesi, että esim. SMP:n hajoaminen kahdeksi puolueeksi voidaan nähdä päätössääntöjärjestelmän puoluejärjestelmään kohdistamana säätelynä. Myös TPSL:n katoamiseen puoluekentästämme ovat ilmeisesti osittain olleet syynä samantapaiset ilmiöt.

⁵ Shapley-metodin soveltamisesta v. 1972 vallitseviin eduskuntapuolueiden voimasuhteisiin ks. Markku Laakso, Määräenemmistösäännökset ja eduskuntapuolueiden voimasuhteet. *Politiikka* 1/1973, s. 3—14. Tässä artikkelissa on tarkasteltu lisäksi Shapley-metodin käyttöön liittyviä ongelmia, joihin ei tässä yhteydessä enää puututa.

⁶ Vuosien 1951—54 eduskunta on valittu lähtökohdaksi siksi, että eduskunnassamme otettiin tällöin (v. 1952) käytäntöön koneäänestys, jolloin jokaisen edustajan kanta tuli näkyviin eduskunnan pöytäkirjoissa. Tässä artikkelissa esitettyä teoreettista tutkimusta laajennetaan parhaillaan empiriseen suuntaan, ts. verrataan puolueiden lasketuja Shapley-arvoja siihen, miten puolueet todellisuudessa ovat käyttäneet valtaansa eri eduskunnan päätössäännöillä. Poliittisen käytännön ja teoreettisten arvojen vertailun avulla pyritään »historiallisen» ja »kvantitatiivisen» lähestymistavan synteisiin.

⁷ Päätöksentekijä i on »ratkaiseva», mikäli i :n liittyminen häviävään tai estävään koalitioon aiheuttaa sen muuttumisen voittavaksi koalitioksi.

⁸ Aivan viimeaikaisimpia muutoksia eduskuntapuolueiden voimasuhteissa, ed. Ehrnroothin (RKP) ja ed. Salme Katajavuoren (KOK) siirtymistä omaksi eduskuntaryhmäkseen ei laskelmissa ole voitu ottaa huomioon.

⁹ Tekstissä käytetään yksinkertaisesta enemmistöstä lyhyen merkitsemistävän vuoksi symbolia $k = \frac{1}{2}$, vaikka päätöksentekijäin määrän ollessa parillinen, on yksinkertainen enemmistö tarkkaan ottaen $k = \frac{1}{2} N + 1$.

¹⁰ Laskelmissa ei ole otettu huomioon eduskunnan puhemiehen erikoisasemaa äänestystilanteessa.

¹¹ Saatua tuloksia on tässä tutkimuksessa tulkittu määräenemmistöjen »estämiskynnyksistä» käsin. Toinen ja useinmiten käytetty tapa lähtee niiden koalitioiden tutkimisesta, jotka saavuttavat vaadittavan määräenemmistön. Tulkinta on tehty »estämiskynnyksistä» käsin siksi, että tällöin voidaan helpommin osoittaa ne haitat, joita kulloisellakin päätössäännöllä on. Päätössääntöjärjestelmäämme uudistettaessa tällainen informaatio on ilmeisen hyödyllistä.

¹² Kuvioista 1 puuttuu SDP:n Δ_k -kuvaaja päätössäännöstä 184 lähtien. Puolueen asema huononee tästä lähtien lähes lineaarisesti mentäessä lähemmäksi täydellistä yksimielisyyttä.

¹³ KOK:n juuri tapahtunut pieneneminen $\frac{1}{6}$ -estämiskynnyksen alle ei vaikuta kohdassa 5.2 tehtävään tulkintaan, koska KOK:n hajoaminen vaikuttaa puolueen asemaan vain $\frac{5}{6}$ -enemmistöllä, kun taas valittujen kriteerien mukaan tämä enemmistö ei tule päätössääntöjärjestelmää uudistettaessa kysymykseen.

¹³ Tässä tutkimuksessa käytetty kriteeri »vallan keskittäminen» on identtinen tutkimuksessani »Määräenemmistösäännökset...» mt., käyttämälläni kriteerille »johtajuus».

¹⁴ Tämä ehto koskee ainoastaan kriteeriä »tasa-arvo» ja siinäkin vain perustuslakiasian kiireelliseksi julistamista. Ilman rajoitusta kiireelliseksi julistamiseen tarvittava enemmistö olisi $\frac{3}{5}$ esitetyn $\frac{2}{3}$:n sijasta.

¹⁵ Ks. Seppo Laakso, Perustuslainsäädäntöjärjestys ja sen käyttäminen vuosina 1919—1970. *Tampereen yliopiston oikeustieteen laitoksen tutkimuksia*. Sarja A 1/1973, s. 53.

SOSIOLOGIA

Westermarck-seuran kuudesti vuodessa ilmestyvä julkaisu

Vuoden 1973 numeroissa ilmestyivät mm. seuraavat artikkelit:

- 4/73 Marja Holmila: Maanviljelijäväestön luokka-asema Suomessa
Juha Manninen: Erilaiset 'valtion' käsitteet Hegelillä
- 5/73 Pekka Sutela: Arvolaki ja sosialismi: johdatus keskusteluun ja sen arviointi
Marja Järvelä: Sosiaali-indikaattorit ja valtiomonopolistinen suunnittelu
- 6/73 Olavi Niitamo: Social-indikatorerna som medel för manipulering, mystifiering och/eller kunskapsproduktion
J. P. Roos: Suunnittelun teorioista
Seppo Toiviainen: Kulttuuri metafysiikkana: Georg Simmel

Vuosikerran tilaushinta 22 mk, irtonumeron hinta 4 mk. Irtonumeroita myyvät ja tilauksia välittävät hyvin varustetut kirjakaupat. Tilaukset myös osoitteella: Riitta Remi, Eerikinkatu 9 b C 67, 20110 Turku 11, puh. 921/33 04 78 (klo 9—12).